

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

EVALUATION OF DEVELOPMENT LEVEL OF PAYMENT CARD MARKET IN UKRAINE

Статтю присвячено оцінці рівня розвитку ринку платіжних карток в Україні. На основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових джерел запропоновано методику аналізу ринку платіжних карток в Україні. Авторами запропоновано узагальнити оцінку ринку платіжних карток у єдину систему, яка включає в себе три складових: аналіз інфраструктури, масштабів ринку платіжних карток та оцінку розвитку карткових розрахунків. Зроблені у статті висновки дозволяють сформулювати економічно ефективні заходи з оптимізації структури ринку платіжних карток в Україні.

Ключові слова: банк, пластикова картка, ринок банківських платіжних карток, безготівкові розрахунки, готівкові розрахунки банкомат, POS-термінал

Стаття посвящена оценке уровня развития рынка платежных карт в Украине. На основе анализа, обобщения и систематизации научных источников предложено методику анализа рынка платежных карт в Украине. Авторами предложено обобщить оценку рынка платежных карт в единую систему, которая включает в себя три составляю-

щих: анализ инфраструктуры, масштабов рынка платежных карточек и оценку развития карточных расчетов. Сделанные в статье выводы позволят сформулировать экономически эффективные меры по оптимизации структуры рынка платежных карт в Украине.

Ключевые слова: банк, пластиковая карта, рынок банковских платежных карт, безналичные расчеты, наличные расчеты, банкомат, POS-терминал.

In this article the evaluation of development level of payment card market in Ukraine is conducted. The new methodology of payment card market analysis on the basis of generalization and systematization of different scientific sources are suggested. The unified system which includes three components: analysis of infrastructure and scale of payment card market and assessment of card payment development in the country is proposed. Conclusions that are made in article allow to formulate cost-effective measures to optimize the payment card market structure in Ukraine.

Key words: bank, loans, plastic cards, market of bank payment cards, non-cash payments, ATM, POS-terminal.

УДК 336.717.13(477)

Онищенко Ю.І.

к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Одеський національний економічний університет
Фаліс А.А.
студентка
Одеський національний економічний університет

Постановка проблеми. В умовах розвитку міжнародних економічних зв'язків відбувається процес інтеграції економік окремих держав і розвитку платіжних систем, зокрема, в напрямі розвитку безготівкових форм розрахунків, які у свою чергу знайшли широке застосування в сучасності. Одним з інструментів безготівкових розрахунків є банківська платіжна картка. У більшості економічно розвинених країн платіжна картка є невід'ємним атрибутом сфери торгівлі і послуг, проведення операцій за допомогою платіжних карт показує ступінь інтегрованості банківської системи і суспільства, а питома вага безготівкових розрахунків в промислово розвинених країнах досягає 90% у структурі всіх грошових операцій. В Україні тим не менш на сьогодні ринок банківських платіжних карт демонструє високі темпи росту, які будуть зберігатися та розвиватися разом з темпами економічного розвитку.

Однак, не дивлячись на активний розвиток цього напрямку банківського бізнесу, в Україні все ще не розроблена єдина законодавчо встановлена методика оцінки даного виду діяльності, що й ускладнює процеси прогнозування та планування. Відсутність методики аналізу та оцінки розвитку ринку банківських карток пояснюється тим, що в нашій країні на відміну від західних країн, пріоритетним напрямом розвитку є не динаміка розвитку, а його технологічність, в Україні не накопичено достатньо досвіду використання платіжних карток, а відповідно відсутня теоретична база для розробки такої методики аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам функціонування ринку платіжних карток присвячено праці таких економістів, як: М. Колдовський [1], І. Курдельчук [2], які розглядали ризики банківського карткового бізнесу, а також Р. Капралов та В. Харченко [3], дослідження яких присвячені статистичному аналізу ринку банківських платіжних карток в Україні.

Сучасна та вітчизняна наукова література налічує безліч визначень до такого поняття, як «ринок банківських платіжних карток». Розглянувши статті та доповіді деяких авторів, можна визнати найбільш влучними думки наступних авторів.

Гартінгер Р.О. у своїй статті «Ринок банківських платіжних карток як засіб розвитку безготівкових розрахунків» [4] визначає поняття ринку платіжних карток, як сукупність економічних відносин та взаємодії з метою координації розробки платіжних інструментів і послуг, формування цін на них та їх надання користувачам.

За думкою Бикмаєва Ш.Р. [5], ринок платіжних карток вважається сукупністю економічних відносин між учасниками (держателем платіжної карти, банком-еквайром, процесинговим центром, банком-емітентом, торговельною точкою обслуговування, розрахунковим банком та центральним банком), що виникають у процесі емісії, обігу та обслуговування платіжних карт.

Корецька Н.І., Збирун Д.В. [6] зазначають, що ринок платіжних карток – це сукупність відносин, пов'язаних із процесами купівлі-продажу товарів

та послуг, отримання готівки за допомогою банкоматів, а також здійснення операцій за допомогою інших каналів обслуговування.

На нашу думку, кожне з наведених тверджень є вірним, адже будь-яке з них розкриває сутність ринку банківських платіжних карток під певним кутом зору.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка рівня розвитку ринку платіжних карток в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів [1; 2; 3; 4; 5; 6], дозволив виділити основні напрями аналізу ринку платіжних карток в Україні:

1) аналіз інфраструктури ринку банківських платіжних карток;

2) аналіз масштабів ринку банківських платіжних карток;

3) оцінка рівня розвитку карткових розрахунків.

На нашу думку, здійснення аналізу вітчизняного ринку платіжних карток за цими напрямками дозволить сформулювати основні переваги та недоліки його формування в Україні, а також виявити перспективи його розвитку.

По-перше, необхідно проаналізувати інфраструктуру ринку банківських платіжних карток в

Україні. Під інфраструктурою ринку розуміють сукупність банкоматів та POS-терміналів, які забезпечують ефективне та безперебійне здійснення готівкових та безготівкових операцій.

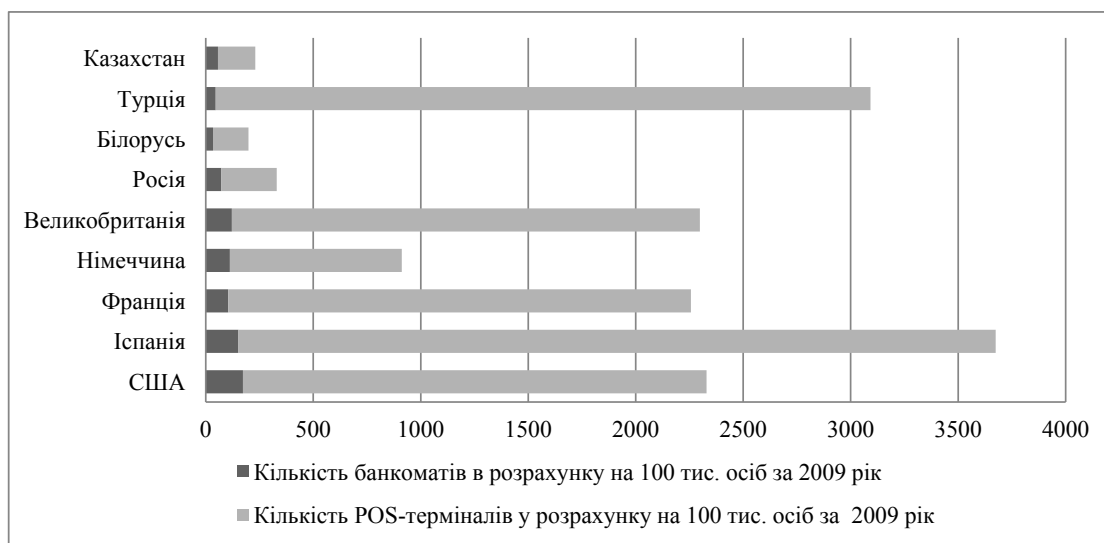
Показники, що дозволяють, на нашу думку, оцінити ступінь розвитку інфраструктури ринку платіжних карток в Україні, наведені в табл. 1.

Показники першої групи дають змогу оцінити розвиток інфраструктури ринку банківських платіжних карток. При цьому варто підкреслити, що дані показники є інформативними лише в порівнянні з відповідними показниками за іншими країнами.

Зазначимо, що такі показники, як кількість банкоматів, у розрахунку на 100 тис. осіб, та кількість POS-терміналів, у розрахунку на 100 тис. осіб, сьогодні розраховуються та надаються практично всіма країнами світу, що дозволяє їх проаналізувати як за розвиненими країнами, так і за тими країнами, що схожі за своїми економічними характеристиками до України.

Тенденцію кількості банкоматів та POS-терміналів у розрахунку на кількість населення можемо прослідкувати на рис. 1.

Зазначимо, що дані показники можна легко проаналізувати як за Україною, так і за іншими країнами світу, використовуючи дані сайту The World

Рис. 1. Показники оцінки інфраструктури ринку платіжних карток у деяких країнах світу за 2009 рік

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Таблиця 1

Показники оцінки інфраструктури ринку платіжних карток

Показник	Розрахунок показника	Характеристика
Кількість банкоматів, в розрахунку на 100 тис. осіб	$\frac{\text{кількість банкоматів}}{\text{чисельність населення}}$	Дозволяє оцінити інфраструктуру ринку пластикових карт загалом в Україні (в порівнянні з іншими країнами)
Кількість POS-терміналів, в розрахунку на 100 тис. осіб	$\frac{\text{кількість POS-терміналів}}{\text{чисельність населення}}$	

Bank [8]. Найбільш повна інформація за країнами була представлена станом на 2009 р.

Підкреслимо, що у країнах з різним рівнем економічного розвитку – значно різняться числове значення показника. З рисунку можна побачити, що на найбільші за показником кількості POS-терміналів є Турція та Іспанія: 3045,9 шт. та 3523,1 шт. відповідно. Далі йдуть Великобританія – 2176,9 шт., США – 2156,5 шт. та Франція – 2152,8 шт. Україна займає останню позицію із значенням 73,3 шт.

Із банкоматами ситуація дещо інша, найбільша концентрація припадає на США (172,9 шт.), Іспанію (151,7 шт.), Великобританію (121,5 шт.), Німеччину (112,3 шт.) та Францію (104,1 шт.). Україна із значенням 20,5 шт. також знаходиться на останньому місці, це пов'язано перш за все із різною чисельністю населення та потреб населення у концентрації банківських автоматизованих пристроїв самообслуговування.

Проаналізуємо динаміку зазначених показників більш детально за Україною (див. рис. 2).

З рисунку можна побачити поступове збільшення показника «кількість банкоматів» у період 2009-2014 рр., та його зниження, починаючи з 2015 року. Щодо кількості POS-терміналів у розрахунку на 100 тис. осіб, то тенденція є ідентичною. Стрімке зростання їх кількості у період 2010-2014 рр. та різкий спад у 2014-2016 рр.

Для банку застосування банкоматів реалізує прагнення: наблизити свої послуги до клієнтів; розширити часові і просторові рамки, в яких клієнт може здійснювати стандартні банківські операції з одержання готівки і здійснення внесків; стимулювати оплату малих сум готівкою, а не чеком. А також застосування банкоматів дозволяє банкам: зменшити операційні витрати; знизити потребу у відкритті нових відділень; скоротити персонал; знизити витрати на приміщення; збільшити доходи, беручи плату за користування банкоматами.

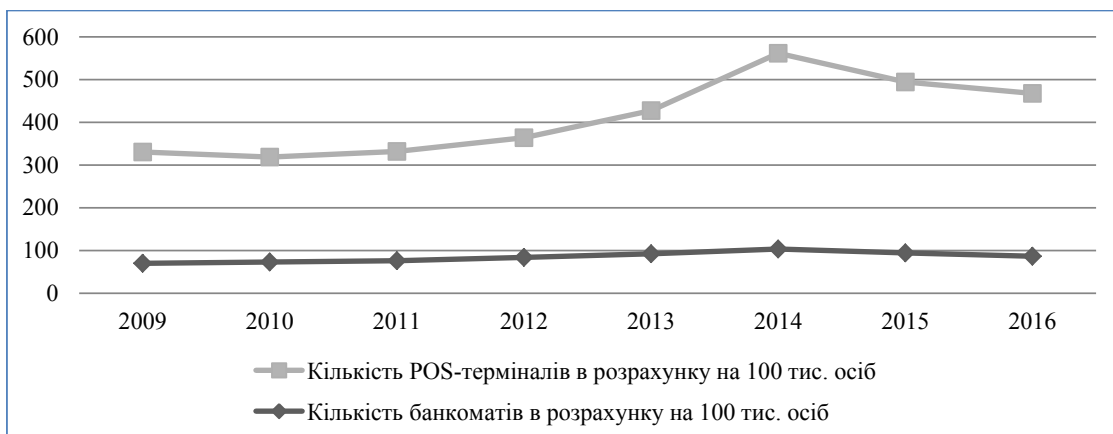
По-друге, про рівень розвитку ринку платіжних карток свідчать масштаби самого ринку, а саме: обсяг емітованих карток, характеристика активності банків на ринку платіжних карток, ступінь поширення платіжних карток у фінансовому просторі країни. Варто підкреслити, що у цілому розвиток інфраструктури ринку платіжних карток в Україні (POS-термінали, імпринтери та банкомати) відповідає темпам зростання кількості банківських карток.

Показники, що дозволяють, на нашу думку, оцінити масштаби ринку платіжних карток в Україні, наведені в табл. 2.

На нашу думку, для подальшої детальної оцінки рівня розвитку аналізу банківських платіжних карток з точки зору масштабів ринку, найбільшу увагу слід приділити наступним показникам: частка активних карток у загальному обсязі, кількість емітованих платіжних карток на 1 особу, кількість карток на 1 держателя (рис. 3). На нашу думку, обрані авторами показники більш повно дозволяють оцінити масштаби ринку платіжних карток в Україні.

За даними Національного Банку України, а саме: розділу «Загальні показники розвитку платіжних карток в Україні», проаналізуємо вищезазначені показники починаючи з 2009 року, що представлені на рис.3.

Так показник кількості емітованих платіжних карток на 1 особу в Україні має неоднозначну тенденцію. За 2009 р. цей показник склав 0,98 та зростав кожного року аж до 2015 р. та на початок 2015 р. становив 1,65. Але, починаючи з 2016 р., даний показник зменшується до 1,39 та станом на 01.10.2016 становить 1,32. Така тенденція виникла внаслідок як безпосереднього зменшення кількості карток в обігу, так і зменшення кількості населення України. Взагалі ж, якщо значення даного показника менше одиниці, то це говорить про те, що ринок знаходиться у стадії розвитку (у розвинутих країнах даний показник у межах 1–3).

Рис. 2. Динаміка показників кількості банкоматів та POS-терміналів у розрахунку на 100 тис. осіб в Україні за період 2009-2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Наступний показник – це кількість карток на 1 держателя – характеризує схильність населення до використання такого платіжного інструменту, як платіжні картки. Однак, в Україні він не може відображати реального стану, оскільки банки часто нав'язують клієнтам по декілька карток під одну банківську послугу і більшість із цих карток є неактивними.

У 2009–2016 рр. значення цього показника знаходиться у межі – 1,38–1,65.

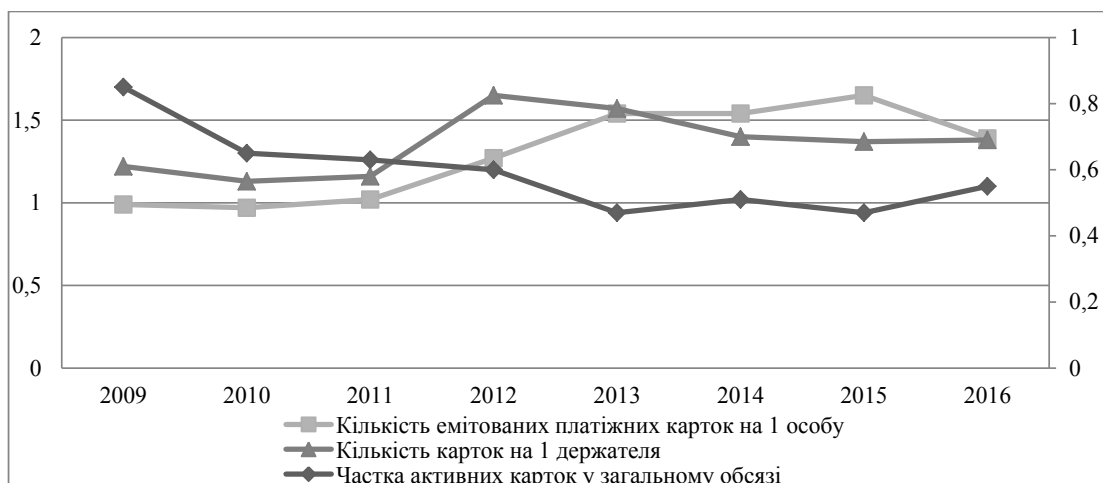
Саме тому слід обов'язково розраховувати частку активних карток в загальному обсягу емітованих карток – тих, за якими була здійснена хоча б одна видаткова операція за останні 3 місяці. Тенденція зміни кількості активних та загалом емітованих приблизно на одному рівні. За 2009–2016 рр. цей показник знаходився у межах – 0,47–0,85.

Безперечно, що вище значення цього показника, то краще, адже воно показує наскільки активною є поведінка клієнта банку з платіжним інструментом – банківською картою.

По-третє, важливою складовою аналізу ринку платіжних карток є оцінка розвитку карткових розрахунків у країні. (див. табл. 3).

Саме даний напрям характеризує поведінку держателів платіжних карток, тобто рівень поширення карткових розрахунків. Необхідною умовою розвитку ринку банківських платіжних карток є наближення показника співвідношення обсягів безготівкових та готівкових операцій до 1 та вище, а також збільшення обсягів проведених безготівкових операцій навіть у банкоматах.

Щодо коефіцієнту використання карток як інструменту безготівкових операцій (рис. 4), то

Рис. 3. Динаміка коефіцієнтів оцінки масштабів ринку платіжних карток за період 2009 – 2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Таблиця 2

Показники оцінки масштабів ринку платіжних карток

Показник	Розрахунок показника	Характеристика
Кількість банків	Офіційні дані	Аналіз в динаміці показує тенденції розвитку ринку
Кількість емітованих карток	Офіційні дані	Аналіз в динаміці показує тенденції розвитку ринку
Частка активних карток у загальному обсязі	$\frac{\text{кількість активних карток}}{\text{кількість карток у обігу}}$	Характеризує наскільки активною є поведінка клієнтів банку з використанням платіжних карток
Кількість емітованих платіжних карток на 1 особу	$\frac{\text{кількість карток у обігу}}{\text{чисельність населення}}$	Характеризує активність банків щодо розповсюдження карток на ринку
Кількість держателів	Офіційні дані	Аналіз в динаміці показує тенденції розвитку ринку
Кількість карток на 1 держателя	$\frac{\text{кількість карток у обігу}}{\text{кількість держателів}}$	Характеризує якість використання клієнтами запропонованих банком, карткових продуктів
Середній обсяг емісії карток в розрахунку на 1 банк	$\frac{\text{кількість карток у обігу}}{\text{кількість банків}}$	Характеризує розподіл та концентрацію емітованих карток у розрахунку на будь-який банк

необхідно враховувати, що у розвинених країнах цей показник є високим та позитивно характеризується зростання показника в динаміці і його прагнення до 1 і вище.

В Україні прослідковується щорічна тенденція до зростання, за період 2002– 2016рр. – з 0,09 по 2,41. Це означає, що населення все частіше обирає для розрахунків саме картку, аніж паперові гроші.

Проаналізувавши середні обсяги готівкових та безготівкових операцій, починаючи з 2009 року, можна зробити висновок, що українці у більшому обсязі здійснюють операції з отримання готівки. За 2009 рік вони перевищували обсяг безготівкових операцій у 2,7 разів, а у 2016 – у 4,3 рази. Загалом обидва показники мають тенденцію до зростання, а саме: середній розмір готівкових операцій збільшився за період 2009 – 2016 рр. з 652,61 грн до 1409,75 грн, а середній розмір безготівкових операцій зріс з 238,645 грн до 325,86 грн за аналогічний період.

Динаміку середніх розмірів безготівкових та готівкових операцій представлено на рис. 5.

Зазначимо, що відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України

до 2020 року НБУ прагне забезпечити подальший розвиток безготівкового обігу та розвиток роздрібних безготівкових платежів із використанням електронних платіжних засобів шляхом розробки політики готівкового обігу, спрямованої на ефективне, безперебійне та безпечне проведення операцій з готівкою, а також на поступове зниження долі готівкового обігу на користь безготівкового; забезпечення доступу до ринку міжнародних систем інтернет-розрахунків; створення рівних умов функціонування платіжних систем на ринку [9].

Перехід на безготівкові розрахунки є єдиним ефективним засобом контролю витрат платників податків, що в поєднанні з зіставленням з даними за доходами у податкових органах дасть можливість державі організувати систему застосування санкцій та посилення платіжної дисципліни. Відповідно це має збільшити надходження коштів суб'єктів національної економіки в банківську систему, що підвищить ліквідність банків. Окрім того, зменшення готівкових розрахунків сприятиме детінізації економіки країни, зростанню надходжень до держбюджету України.

Рис. 4. Динаміка коефіцієнту використання карток як інструменту безготівкових розрахунків за період 2009 – 2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Таблиця 3

Показники оцінки рівня розвитку карткових розрахунків

Показник	Розрахунок показника	Характеристика
Обсяги безготівкових операцій	Офіційні дані	Аналіз в динаміці показує рівень розвитку карткових розрахунків
Обсяги готівкових операцій	Офіційні дані	Аналіз в динаміці показує рівень розвитку карткових розрахунків
Коефіцієнт використання карток як інструменту безготівкових розрахунків	$\frac{\text{обсяг б/г операцій}}{\text{обсяг готівкових операцій}}$	Характеризує рівень розвитку безготівкових платежів у порівнянні з готівковими
Середній розмір безготівкових операцій	$\frac{\text{сума операцій з б/г платежів}}{\text{кіл-ть операцій із б/г платежів}}$	Показує у середньому кількісне значення однієї операції
Середній розмір готівкових операцій	$\frac{\text{сума операцій отримання гот.}}{\text{кіл-ть операцій з отримання гот.}}$	

Рис. 5. Динаміка середніх розмірів безготівкових та готівкових операцій у 2009–2016 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [7]

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на функціонування ринку платіжних карток впливають різні групи факторів, які взаємопов'язані та взаємообумовлені. За допомогою вищезазначених показників можна визначити ступінь забезпечення ринку платіжних карток за трьома основними напрямками: масштабом, забезпеченістю інфраструктурою та розвитком карткових розрахунків. Звичайно їх перелік не є обмеженим, але, на жаль, офіційна звітність НБУ не зачіпає інші пункти ринку платіжних карток для їх розширеного аналізу. Але ми вважаємо, що наведені нами показники надалі дадуть змогу вірно сформулювати економічно ефективні заходи з оптимізації структури ринку платіжних карток.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колдовський М.В., Ващенко О.М. Ризики використання банківських платіжних карток / М. В. Колдовський, О. М. Ващенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 1. – С. 45–49.
2. Курдельчук І.А. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу / І.А. Курдельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298.
3. Харченко В., Капралов Р. Статистичний аналіз ринку банківських платіжних карток в Україні у контексті країн із розвинутими картковими ринками / В. Харченко, Р. Капралов // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 44–52.
4. Гартінгер Р.О. Ринок банківських платіжних карток як засіб розвитку безготівкових розрахунків / Р.О. Гартінгер // WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA NR 2(2) 2015 / EUROPEAN COOPERATION Vol. 2(2) 2015. – С. 77–88.
5. Бикмаев Ш. Р. Розвиток ринку платіжних карток / Ш.Р. Бикмаев. – Саранськ, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу.
6. Корецька Н.І. Суть ринку платіжних послуг та основні його ознаки / Н.І. Корецька, Д.В. Збирун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2015/Economics/1_186208.doc.htm.

7. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

8. The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>

9. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>

REFERENCES:

1. Koldovskiy M.V., Vashchenko O.M. Ryzky vykorystannia bankivskykh platizhnykh kartok / M. V. Koldovskiy, O. M. Vashchenko // Visnyk Ukrainkoi akademii bankivskoi spravy. – 2010. – # 1. – S. 45–49.
2. Kurdelchuk I.A. Ryzky u sferi bankivskoho kartkovooho biznesu / I.A. Kurdelchuk // Ekonomichnyi prostir. – 2009. – # 23/1. – S. 292–298
3. Kharchenko V., Kapralov R. Statystychnyi analiz rynku bankivskykh platizhnykh kartok v Ukraini u konteksti krain iz rozvynutymy kartkovymy rynkamy / V. Kharchenko, R. Kapralov // Visnyk NBU. – 2010. – # 5. – S. 44–52.
4. Hartinher R.O. Rynok bankivskykh platizhnykh kartok yak zasib rozvytku bezgotivkovykh rozrakhunkiv / R.O. Hartinher // WSPÓŁPRACA EUROPEJSKA NR 2(2) 2015 / EUROPEAN COOPERATION Vol. 2(2) 2015. – S. 77–88.
5. Bykmaev Sh. R. Rozvytok rynku platizhnykh kartok / Sh.R. Bykmaev. – Saransk, 2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu.
6. Koretska N.I. Sut rynku platizhnykh posluh ta osnovni yoho oznaky / N.I. Koretska, D.V. Zbyrun [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/3_ANR_2015/Economics/1_186208.doc.htm.
7. Natsionalnyi bank Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
8. The World Bank [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.worldbank.org>
9. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho sektoru ukrainy do 2020 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>

Onyshchenko Yu.I. Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Banking,
Odessa National Economic University**Falis A.A.**Student
Odessa National Economic University**EVALUATION OF DEVELOPMENT LEVEL OF PAYMENT CARD MARKET IN UKRAINE**

Bank card is an inherent part of trade and services, which is rapidly developing in Ukraine. However, despite the active development of this area of banking business in Ukraine there hasn't been worked out a unified methodology of payment card market development level estimating. In article the evaluation of development level of payment card market in Ukraine is conducted. The new methodology of payment card market analysis on the basis of generalization and systematization of different scientific sources are suggested. The unified system which includes three components: analysis of infrastructure and scale of payment card market and assessment of card payment development in the country is proposed.

Each group includes the identified indicators, the first group – the number of ATMs per 100 thousand people and the number of POS-terminals per 100 thousand people, the second group – the number of banks, the number of cards issued, the share of active cards in total, number of payment cards issued for 1 person, number of holders, number of cards in 1 holder, average volume card issuance per 1 bank, the third group – the volume of cashless transactions, the volume of cash transactions, index of utilization cards as cashless payment instrument, the average size of non-cash transactions, the average size of cash transactions.

Conclusions that are made in article allow formulating cost-effective measures to optimize the payment card market structure in Ukraine.